

KEMÂLÎ BABA VE SOFUZÂDE'NİN ONUN BİR MISRA'INI TERBÎ'İ

Doç. Dr. Abdulkerim ABDULKADİROĞLU

Terbî, dörtleme demektir. Bir gazolin her beytine aynı vezinde ve üstüne geldiği mısra' ile aynı kafiyede, ikişer mısra'/ilâ ve etmek suretiyle yapılır ki âdeta murabba' şekline getirilmiş olur. Sonradan eklenen bu mısra'lara **zamîme** denir. Divan şairlerince terbi'e fazlaca rağbet edilmeyip az kullanılmış olması ele geçen eserleri daha da kıymetlendirmektedir. Bu makale vesilesiyle metni verilen terbi', matla'ı musarra' olan veya olmayan bir manzûmcin, bir kıt'anın terbi'i değil, alışılmışın dışında **bir mısra'ın terbi'idir** yani zamîmedeki mısra'ların sayısı iki değil, üçtür.

Yazımızın başlığından da anlaşılacağı üzere Saz Şâiri Kemâlî Baba'nın bir mısra'ı, Sofuzâde M. Tevfik Efendi (M. Tevfik Safoğlu, d. Kastamonu, 1873 - 81. aynı yer, 20.4.1960) (1) tarafından terbi' edilmiştir. Bu mısra' «Dil-i divânemi zülfün teline bağladı aşk»'dir.

Terbi' edilen mısra'ın şâiri Kemâlî Baba, Kastamonu'lu Âşık Kemâlî'dir (?). 1821-1892 yılları arası yaşamıştır. XIX. Yüzyılda Anadolu'da yetişen ve şöhret kazanan saz şâirlerinden biridir. Kastamonu'lu olup adı Mustafa, mahlası **Kemâlî**'dir. İlin Cebrail Mahallesi'nden Mantaroğlu İbrahim'in oğludur. Babası bir süre şehirdeki kale sipahilerinden bulunduğundan Mustafa, kaledeki evlerden birinde (o zamanlar kale içinde yirmi civarında ev varmış) doğdu. Daha sonra sipâhilik görevinin kaldırılması ile aile Cebrail Mahallesi'ndeki evlerine taşındı ve küçük Mustafa, âdet olduğu üzere dört yaşında dört aylık eğitime başladı. Cumhuriyet (eski adı Yarabıcı) Mektebi'nde ve Merdiyye Medresesi'nde, Hacı Ahmed Efendi'den okudu. Tahsilini fazla devam ettiremedi. Babasının esas mesleği bakırcılık olduğundan onun yanında baba mesleğini öğrendi. Fakat saza ve söze olan sevgisi, sanatına galebe çaldı ve ömrünün sonuna kadar âşık olarak kaldı.

Güzel sesinden dolayı çevre âşıkların dikkatlerini çektiği için onlarla gezilere çıktı. Çankırı, Konya, Samsun, Kırşehir, İzmir ve İstanbul'a seyahatleri oldu. Kırşehir'e gittiğinde müntesibi bulunduğu Sa'dî Tarikatı'nı bırakarak Bektaşî oldu; nefes ve koşmalar yazdı. İstanbul'da, Sultan Abdülaziz'in sünnet düğününe katılan üç yüz âşık içinden, seçilen bir kaç değerli şâir arasına girdi. O, hep fakir fakat mütevekkil bir hayat sürdü. Riyâyı hiç sevmemiş, her zaman doğru özlü ve sözlü olmuştur. Halim, selim, sâkin ve kâmil bir insandı.

Kemâlî Baba, aruzla da şiirler söylemişse de hece ile söylediklerinde, bilhassa koşmalarında daha başarılı olmuştur. Çöğür denen on iki telli bir saz çalardı, Davudî sesi vardı. Emrah, Derdli, Fuzûlî ve Nedim'in tesirinde kaldı. Bir defa evlendi, bir kızı ve bir oğlu oldu. Son zamanlarda gözlerini kaybetti.

Kemâlî, 1892 yılında vefatı ile Kastamonu'nun doğusunda bulunan Ahmet Dede Kabristanı'na defnedildi. Kitâbesini, talebesinden aynı zamanda dostu Fevzi yazdı. Ser-levhası şudur : «Beldemiz çöğür şâirlerinden âşık-ı hoş-gû Kemâlî Baba'nın seng-i mezârına...»

Bizim Kemâlî'den başka Kemâl'ler de bulunduğundan birbirleriyle karıştırılması lâzımdır. Bu yazıya kaynak olarak aldığımız Âşık Kemâlî'nin bu mezar kitâbesi dışında, hiç bir yerinde Kemâlî Baba tabiri geçmemektedir. Sofuzâde'nin, muhtemelen bir ziyaretinde veya bir cenaze vesilesiyle tesâdüfen gözüne iliştiği bu mezar kitâbesi, terbi'inin başlığında ilham kaynağı olmuş olabilir. Bundan daha önemlisi ise 1873 doğumlu olan Sofuzâde, Âşık Kemâlî'nin vefatında 19 yaşındadır. Bu yaş, kendisini bizzat ve yakinen tanımış olması için yeterlidir. Hatta Bektaşî-meşreb olan Âşık Kemâlî'ye, bilhassa yaş-

lık döneminde halk da **Kemâlî Baba** demiş olabilir.

Terbî' edilen mısra', anılan eserin otuz üçüncü sayfasında bulunan, dokuz numaralı kalenderî'nin ikinci bendinin dördüncü mısra'ıdır. Kalenderî aruzla yazılan halk şiiri nazım birimlerindedir. Âşık Kemâlî'nin bu kalenderîsi müseddes biçimindedir.

(1) Sofuzâde M. Tefvik Efendi'nin gayr-ı matbû dokuz adet şiir defteri üzerinde çalışmalarımızı sürdürmekteyiz. Bunlar belirli başlıklar altında peyderpey ve ilk defa olmak üzere yayınlanacaktır. Şimdiye kadar çıkan makalelerimiz şunlardır :

a) «Divan Şiirinde Aktüalite ve Sofuzâde'nin On İki Manzûmesi» **Erçiyas Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Yıl 15, Sayı 169, Ocak 1992, s. 14-17.

b) «Divan Şiirinde Aktüalite/Memuriyet-Ticaret», **Sosyal Bilimlerde Araştırma**, Şubat 1992, Sayı 4, s. 6-7.

c) «Sofuzâde M. Tefvik Efendi'nin Bilinmeyen Beş Ramazaniyesi», **Elif**, Sayı 2, Şubat 1992, s. 32-33.

Henüz çıkmamış olup yayın kurullarına teslim edilen makalelerimiz ise şunlardır :

a) «Sofuzâde'nin İstanbul İçin Bir Müsebbâ'ı»,

b) «Sofuzâde M. Tefvik Efendi'nin Bilinmeyen On Beş Koşması»,

c) «Nazîrecilik / Sofuzâde Mehmed Tefvik Efendi ve On Üç Nazîresi»,

d) «Sofuzâde Mehmed Tefvik Efendi'nin Yirmi İki Na'tı»,

e) «Reis-i Cumhûr'a Su-i Kasd Konusunda Bilinmeyen Bir Manzûme»,

f) «Mensûr Şiir ve Sofuzâde'den Bir Örnek»,

g) «Sofuzâde M. Tefvik Efendi'nin Sekiz Müseddesi ve Bir Tesdîsi».

(2) Bu zat hakkında bilgi sahibi olduğumuz şu esere bkz. Talat Mümtaz Yaman, **Âşık Kemâlî** (Hayatı ve Eserleri), Kastamonu Halkevi Neşriyatı, Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1935,

62 sayfa. Bir nüshası için bkz. Türk Tarih Kurumu Ktb. A II/3903.

Âşık Kemâlî için ayrıca bkz. **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Derghâh Yayınları, İstanbul, 1982, c. 5, s. 273.

SAZ ŞÂİRİ KEMÂLİ BABA'NIN BİR MISRA'INI TERBÎ

Göz yaşımış gibi çeşimde dolup çağladı

aşk

Ben değil sanki gözümden dökülüp ağladı

aşk

Neyleyim süziş-i gamla ciğerim çağladı

aşk

Dil-i divânemi zülfün telinc bağladı

aşk

Hasretin oldu bana ey gül-i ter dağ-ı

derûn

Gam-ı hicrânım ile oldu hayâlim

meşhûn

Dar gelir seyrime her veçhile

sahrâ-yı cürûn

Dil-i divânemi zülfün telinc bağladı

aşk

Bir güzel sevgisi oldu bana dünyada hicâb

Vermedi hâtırma kayd-ı ta'alluk ahbâb

Eyledim kendimi vâdî-i tecerrüdde harâb

Dil-i divânemi zülfün teline bağladı

aşk

Güldü gülşende benim nâleme

feryâdına gül

Dil dil oldu gözümün yaşına güyâ

sünbül

Sen de gel ey gül-i nâzende-edâ

hâlime gül

Dil-i divânemi zülfün teline bağladı

aşk

Senin ikbâline devrân fedâ kıldı beni

Cilve-i aşkıma bağlı ebedâ kıldı beni

Tâli'im sûret-i zâhirde cüdâ kıldı beni

Dil-i divânemi zülfün teline bağladı

aşk

Bu meseldir dil-i şeydâ iki olmaz bir

olur

Dildeki sûret-i sevdâ iki olmaz bir

olur

Kible-i aşk-i dilârâ iki olmaz bir olur

Dil-i divânemi zülfün teline bağladı

aşk

Ey gülîstân-ı melâhat semeni nârveni

Eyledin hüsnüne her veçhile dil-beste beni

Oku Tefvik Kemâlî Baba'nın mısra'ını:

Dil-i divânemi zülfün telinc bağladı

aşk

11 Teşrin-i sâni 1935
(Dördüncü Defter, s. 87-88)